

Analysis of the Conceptual Structure of "God" Based on the Cognitive System of the 'Possession' Concept in the Holy Quran

Zahra Movazebi *

Ph.D. of Qur'an and Hadith Studies, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Ebrahim Ebrahimi

Professor of Qur'an and Hadith Studies, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Abstract

What is the concept of "God" as an unknowable being and how to represent his relationship with other beings are among the issues that have been the focus of religious scholars with different approaches. It seems that cognitive semantics, since it pays attention to what and how a concept is, can lead the way in analyzing the conceptual structure of "God". The upcoming research aims to explain the concept of "God" by using cognitive metaphors in the domain of "ownership" in order to show the structure and representation of the concept of "God" in human perceptual memory within the framework of conceptual metaphor theory. For this purpose, metaphorical mappings related to the domain of ownership, which played a role in the representation of the abstract concept of God, are identified and extracted, and are classified based on the type of mapping between the domain of origin and destination. Finally, the results of the research are in the form of Likoff and Johnson's conceptual metaphor theory and in the framework of cognitive linguistics. The result of this research shows that metaphors have cognitive and communicative functions and have the ability to provide a clear and understandable format for difficult and intangible concepts. Among the other achievements of this research is the explanation and analysis of the conceptual structure of "God" in the language of the Qur'an with the

* Corresponding Author: z.movazebi66@gmail.com

How to Cite: Movazebi, Z., Ebrahimi, E. (2023). Analysis of the Conceptual Structure of "God" Based on the Cognitive System of the 'Possession' Concept in the Holy Quran, *Journal of Seraje Monir*, 14(47), 293-322. DOI: 10.22054/ajsm.2023.75663.1957

cognitive model of a personal God, and in the form of a "relationship between one person and another person" with the fields of origin: father, king, patron, borrower, and buyer. These cognitive domains have an allegorical relationship with God's essence.

Keywords: Quran, Possession, Concept of God, Conceptual Metaphor, Generic Metaphor, Specific Metaphor.

Introduction

The concept of "God" as an incomprehensible being, and its relation with other entities, has been a topic of scholarly interest in the field of religion. Scholars have approached it from various perspectives, but cognitive semantics, which focuses on the nature and structure of a concept, can be helpful in analyzing the conceptual structure of "God" in the Quran.

Literature Review

The present research can be examined in terms of subject and method. From a methodological perspective, research has been conducted in the field of conceptual metaphor in Quranic and Nahj al-Balagha studies to prevent the elongation of speech. We introduce some of these works: Andalibi (2006) in the article "Abd, a canonical metaphor in cognitive human" refers to the cultural role of the metaphor "human as a servant" and discusses the cognitive people's view of the relationship between servant and lord as a social institution. Qaemi-Nia (1388) in a research on the topic "The Role of Conceptual Metaphors in Religious Thought", has analyzed the cognitive position and effective role of metaphor in creating new ideas and directing religious thought, and has addressed the impact of metaphor on Islamic thought and worldview. Pourebrahim (1396) in the article "Humanization of Abstract Concepts in the Language of the Quran from a Cognitive Perspective", examines the humanization of abstract concepts in the Quran cognitively and shows that in the Quran, the tangible pattern of human and person is used as a metaphorical existential type to express abstract concepts. From the subject. In relation to the analysis of the conceptual structure of God in religious texts, a Book by Vincent Brummer (1992) titled "Speaking of a Personal God: An Essay in Philosophical Theology".

The author explains that God explains His relationship with humans in the form of a personal and legal relationship of "employer and employee" and "love relationship" and explains this relationship based on conceptual models. Also, there is an article by Tavakol Nia (2018) titled "The Function of Conceptual Metaphors in Explaining the Concept of 'God' in Nahj al-Balagha. But so far, no research has been done to explain the conceptual structure of "God" in the Quran with the conceptual domain of "person" and in the form of the conceptual metaphor "God as a person".

Methodology

In the present study, the concept of "God" has been elucidated using a cognitive semantics approach and descriptive-analytical method by using cognitive metaphors in the domain of "Possession" and related conceptual models. The objective is to demonstrate how the cognitive structure and representation of this concept of "God" can be explained within the framework of the theory of conceptual metaphor. In the process of forming this research, first, verses from the Quran that were related to the conceptual notions of ownership and had efficacy in conceptualizing the concept of God and perceptibility of the idea of Him are identified and extracted. In the next step, with consideration of the metaphorical linguistic expressions, corresponding conceptual models are determined. Then, the results of the investigations are analyzed within the framework of the conceptual metaphor theory of Lakoff and Johnson, and finally, based on the meanings of words and interpretations, the cognitive analysis of the relevant verses is presented.

Conclusion

The results indicated that metaphors have both cognitive and communicative functions, making them a useful tool for providing clear and comprehensible structures for complex and abstract concepts. This is accomplished by systematically mapping the features of the source domain onto the target domain, enabling one conceptual domain to be understood in terms of another. Another valuable outcome of this study indicates that in the infrastructure of many Quranic metaphors and similes that address the concept of God and His relationship with humans, the conceptual metaphor "God as a person" is used, in which the conceptual metaphors of "God" are

based on human and social relationships and His characteristics. Based on this in the language of the Quran, the concept of God and the perception of Him are modeled on the cognitive framework of a person-to-person relationship. This framework is based on relevant conceptual components associated with human emotions and experiences of relating to others, such as king, father, protector, buyer, and lender, as represented in the source domain and in the form of conceptual metaphors "God is a king", "God is a buyer", "God is a father" and "God is a protector " is understood. These cognitive domains share a figurative relationship with the essence of God. Moreover, by invoking the concept of God in the mind through conceptual metaphors, various tangible aspects of the concept of God become apparent, which would not be understood without using cognitive models or figurative language.

تحلیل ساختار مفهومی «خدا» بر مبنای نظام شناختی مفهوم «مالکیت» در قرآن کریم

دکتری علوم قرآن و حدیث، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

زهرا مواظبی *

استاد علوم قرآن و حدیث، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

ابراهیم ابراهیمی

چکیده

چیستی مفهوم «خدا» به عنوان موجودی شناخت ناپذیر و چگونگی بازنمایی رابطه او با موجودات دیگر از جمله مسائلی است که مورد توجه دین پژوهان با رویکردهای مختلف قرار گرفته است. به نظر می‌رسد معناشناسی شناختی از آن رو که به چیستی و چگونگی یک مفهوم توجه دارد بتواند در تحلیل ساختار مفهومی از «خدا» در قرآن راهگشا باشد. در پژوهش پیش رو با رویکرد معناشناسی شناختی و با شیوه توصیفی - تحلیلی به تبیین مفهوم «خدا» با استفاده از استعاره‌های شناختی حوزه «مالکیت» و مدل‌های مفهومی مرتبط با آن پرداخته شده است تا از این طریق شیوه ساخت‌بندی و بازنمایی مفهوم «خدا» در حافظه ادراکی انسان را در چارچوب نظریه استعاره مفهومی نشان دهد. نتیجه حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که استعاره‌ها دارای کارکردهای شناختی و ارتباطی هستند و قابلیت این را دارند که برای مفاهیم دشوار و ناملموس قالبی روشن و درک پذیر را فراهم آورند. در زبان قرآن مفهوم خدا و تصور از او با مدل شناختی خدای شخص‌وار و بر اساس مؤلفه‌های مفهومی مرتبط با انسان بر مبنای احساسات و تجربیات فرد از ارتباط با دیگران در قالب رابطه یک شخص با شخص دیگر شکل گرفته است که در حافظه ادراکی انسان با مفاهیمی، چون: پادشاه، پدر، حمایت‌گر، خریدار، مُقتَرِض، در قالب استعاره‌های مفهومی «خدا پادشاه است»، «خدا خریدار است»، «خدا پدر است» و «خدا جواردهنده است» بازنمایی و درک می‌شود. این حوزه‌های شناختی رابطه تمثیلی با ذات خداوند دارند. با تداعی مفهوم خداوند در ذهن از طریق استعاره مفهومی زوایای ملموس متعددی از مفهوم خداوند کشف می‌گردد که در غیر زبان استعاری و بدون بهره‌گیری از مدل‌های شناختی قابل دریافت نمی‌باشد.

کلیدواژه‌ها: قرآن، مالکیت، مفهوم خدا، استعاره مفهومی، استعاره عام، استعاره خاص.

مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری است.

* نویسنده مسئول: z.movazebi66@gmail.com

۱. مقدمه

چیستی امور انتزاعی و مفاهیم نامحسوس و چگونگی نزدیک ساختن این امور به اذهان بشری مسئله‌ای است که همواره مورد توجه اندیشمندان علوم مختلف قرار گرفته است. «خدا» در متون دینی، کلامی و فلسفی به‌عنوان موجودی شناخت‌ناپذیر معرفی شده است. نوع نگرش به خدا و رابطه با او می‌تواند بر تمام ابعاد زندگی فردی و اجتماعی، اخلاقی و اعتقادی و روانی انسان تأثیرگذار باشد، از این جهت دستیابی به شناختی صحیح و روشمند از مفهوم «خدا» و تصور از او بسیار اهمیت می‌یابد. بازنمایی مفهوم خدا در پرتو صفات الهی و رسیدن به درک صحیح و دقیق از آن مستلزم بهره‌گیری از علوم شناختی است که بر درک (چیستی) شکل و ساختار و (چگونگی) فرایند بازنمایی اطلاعات در ذهن توجه دارد. بدین ترتیب، معناشناسی شناختی و دانش‌های مرتبط با آن؛ مانند استعاره مفهومی می‌تواند در تحلیل شناختی از مفهوم «خدا» در قرآن کریم راهگشا باشد. «استعاره» به‌عنوان سازوکار مهم شناختی نوعی تفکر و بازنمایی ذهنی تلقی می‌شود که در توصیف مفاهیم ناآشنا و انتزاعی مورد استفاده قرار می‌گیرد. «قرآن برای تفهیم مفاهیم غیر ملموس و انتزاعی از استعاره بهره‌جسته است تا مفاهیم والا را برای ذهن محدود به ماده بشر درک پذیر نماید و از این طریق جهان‌بینی مورد نظر خود را ارائه دهد» (قائمی‌نیا، ۱۳۹۰، ص ۱۶۹). استعاره‌های مفهومی مدل شناختی^۱ منسجمی را تشکیل می‌دهند. این مدل‌های شناختی که می‌توانند با استفاده از تحلیل‌های شناختی بازسازماندهی شوند به‌طور ناخودآگاه جهان‌بینی کل جامعه زبانی را تعیین می‌کنند، به نحوه اندیشیدن او جهت می‌دهد. مدل‌های شناختی دارای مؤلفه‌های ذیل هستند: ۱. مدل‌ها جنبه تمثیلی دارند و رابطه آن‌ها با واقعیت عینی نیست از این جهت ناظر به بخشی از واقعیت هستند و نه تمام آن ۲. مدل‌ها در بسط نظریات

۱. مراد از مدل شناختی سطحی از سازمان‌بندی اطلاعات است که در آن مفاهیم واژگانی گوناگون، با الگوهای تصویری قراردادی یکپارچه شده‌اند. به عبارت دیگر هنگامی که مفاهیم واژگانی خاص را به صورت اطلاعاتی کلی‌تر در الگوهای تصویری جای می‌دهیم مدل شناختی را بدست می‌آوریم؛ از اینرو مدل شناختی ساختار معرفتی نسبت به مفاهیم واژگانی ساختارهایی در مقیاس وسیع‌ترند (قائمی‌نیا، ۱۳۹۹: ۴۲۶؛ به نقل از ایوانز، ۲۳).

تحلیل ساختار مفهومی «خدا» بر مبنای نظام شناختی مفهوم «مالکیت» در ... مواظبی و ابراهیمی | ۲۹۹

نقش دارند مانند مدل توپ بیلیارد در نظریه جنبشی گازها^۱. یک مدل از آن جهت که تصاویر ذهنی را خلق می‌کنند به‌مثابه یک واحد فهم شدنی کارایی دارند (حسینی و قراملکی، ۱۳۹۶، ص ۳۳ به نقل از باربور، ۱۹۷۴، ص ۳۴). مدل‌ها بر استعاره‌ای نظام‌مند تکیه می‌زنند (قائمی‌نیا، ۱۳۸۲، ص ۶۰). به عقیده لیکاف «از یک دین با اندیشه نظام‌مند انتظار می‌رود که استعاره‌های منسجمی را ارائه کند؛ زیرا هرچقدر یک فرهنگ، منسجم‌تر و یک اندیشه نظام‌مندتر باشد، بیان استعاری آن نیز منسجم‌تر و دارای هماهنگی بیشتری خواهد بود» (لیکاف، ۱۹۸۰: ۱۷). در متون دینی مدل‌های دینی برای بیان حقایق پیچیده دینی به کار می‌روند و جایگاهی بنیادی در معرفت دینی دارند. آن‌ها مدل‌های مفهومی هستند که مفاهیمی دیگر را برای مفهوم ساختن واقع دین به شیوه‌ای نظام‌مند پیش می‌کشند و بحث درباره آن را ساده‌تر می‌سازند. «مدل‌های دینی بر طرز نگرش و رفتارهای دینداران سیطره دارند و از دو جهت بر آن‌ها تأثیر می‌گذارند. اولاً، آن‌ها خودشان و حیاتشان را در پرتو این مدل‌ها می‌فهمند و معنا می‌کنند و از دریچه این مدل‌ها به هستی می‌نگرند. آن‌ها حتی تجارب خود از این جهان و نیز تجارب دینی‌شان را بر اساس این مدل‌ها تفسیر می‌کنند. ثانیاً، به واسطه فهمی که در پرتو این مدل‌ها به دست می‌آورند درمی‌یابند که در شرایط مختلف چه دیدگاهی را باید اتخاذ کنند و چه رفتاری را باید برگزینند» (Brummer, 1993, p: 16; Ibid, 1992, p: 59). این مدل‌ها از رابطه خدا با انسان سخن می‌گویند و نوع رابطه شکل گرفته میان آن دو را نشان می‌دهد (قائمی‌نیا، ۱۳۸۲، ص ۶۰). مفهوم مالکیت که در قرآن به کار رفته است بیانگر رابطه خدا و انسان و جهان است. خدا مالک انسان و تمام هستی است: «قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِکَ الْمُلْکِ...» (آل عمران/۲۶)؛ «وَلِلّٰهِ مُلْکُ السَّمَاوَاتِ وَالْاَرْضِ...» (آل عمران/ ۱۸۹)؛ «... لَهُ مُلْکُ السَّمَاوَاتِ وَالْاَرْضِ»

۱. لرد کلونین Lord Celvin برای نخستین بار مدل توپ بیلیاردی را برای تبیین حرکت ذرات گازها به کار گرفت، پیشرفت عظیمی در نظریه جنبشی گازها (the kinetic theory of gases) به بار آورد. برای بیان نحوه رفتار ذرات گازها آن‌ها را به توپ‌های بیلیارد تشبیه می‌کرد، از این رهگذر، نحوه برخورد حرکات گازها را مانند نحوه برخورد توپ‌های بیلیارد در نظر گرفت و قوانین حاکم به حرکت این توپ‌ها را به نحوه حرکت و برخورد ذرات گازها تعمیم داد (ر.ک: قائمی‌نیا، ۱۳۸۲) (برومر، ۱۹۹۲، ص ۶۰-۶۱).

...»(اعراف / ۱۵۸)؛ «ملک الناس»(ناس: ۲)؛ این مفهوم از مفاهیمی است که برای معقول ساختن آن مدل‌های‌های مفهومی متفاوتی از سوی مفسران و اندیشمندان در قالب روابط انسانی، مانند: رابطه «عبد و رب»، «پادشاه و رعیت»، «پدر و فرزند»، «جار و جواردهنده»، ارائه شده است.

پس از بیان این مقدمه آنچه نگارنده را بر آن داشت تا به انجام این پژوهش اقدام کند یافتن پاسخی برای پرسش‌های زیر بوده است: (۱) حوزه مفهومی «خدا» در قرآن چگونه تبیین می‌شود؟ (۲) حوزه‌های مبدأ استفاده‌شده در مفهوم‌سازی «خدا» در زبان قرآن کدام‌اند؟ متناظر با پرسش‌های فوق فرضیه‌های زیر شکل گرفته است و پژوهش حاضر به منظور سنجش و ارزیابی میزان درستی آن‌ها سامان یافته است: (۱) حوزه مفهومی «خدا» در قرآن بر مبنای احساسات و تجربیات فرد از ارتباط با دیگران شکل گرفته و در قالب استعاره مفهومی «خدا به مثابه شخص» قابل تبیین است. (۲) از حوزه‌های مبدأ: پادشاه، پدر، حمایت‌گر، خریدار، مقترض، برای مفهوم‌سازی «خدا»، در زبان قرآن استفاده شده است.

پژوهش حاضر قصد دارد با اتخاذ رویکردی میان‌رشته‌ای، از ظرفیت‌های دانش معناشناسی شناختی سود جسته تا با کمک آن و با روش توصیفی-تحلیلی، به کارکرد نظریه استعاره مفهومی در درک‌پذیری از مفهوم «خدا» در قرآن کریم توجه نماید و چگونگی مفهوم‌سازی از «خدا» در قالب رابطه شخص با شخص دیگر با توجه به الگوبرداری عناصر مفهومی انسان و کنش‌های مرتبط با او در حوزه مبدأ به بحث گذاشته شود.

۲. روش و مراحل انجام پژوهش

در فرایند شکل‌گیری این پژوهش، ابتدا آیاتی از قرآن که مرتبط با انگاره‌های مفهومی مالکیت بودند و در مفهوم‌سازی مفهوم خدا و درک‌پذیری تصور از او کارایی داشتند شناسایی و استخراج می‌شود. در گام بعدی با توجه به عبارات زبانی استعاری مدل‌های مفهومی متناظر با آن مشخص می‌گردد، سپس نتایج بررسی‌ها در چارچوب نظریه استعاره مفهومی لیکاف و جانسون مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد و درنهایت با توجه به معانی

تحلیل ساختار مفهومی «خدا» بر مبنای نظام شناختی مفهوم «مالکیت» در ...: مواظبی و ابراهیمی | ۳۰۱

واژگان و تفاسیر، مفهوم آیات مربوطه، تحلیل شناختی به دست آمده ارائه می گردد.

۳. پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش حاضر را از حیث موضوع و روش می توان بررسی کرد. از حیث روش، پژوهش هایی در حوزه استعاره مفهومی در مطالعات قرآنی و نهج البلاغه انجام گرفته است که به منظور جلوگیری از اطاله کلام به معرفی تعدادی از این آثار می پردازیم: عندلیبی (۱۳۸۵) در مقاله «عبد، استعاره کانونی در انسان شناختی»، به نقش فرهنگ ساز استعاره «انسان به مثابه بنده» اشاره شده است و با نگاهی مردم شناختی رابطه عبد و رب را به عنوان یک نهاد اجتماعی مورد بحث قرار می دهد و به تحلیل حوزه معنایی استعاره انسان به مثابه عبد پرداخته است و به چگونگی کار بست نظام مند این استعاره در ساختمان مفاهیم قرآن و انسجام آن با سایر مفاهیم توجه نموده است. قائمی نیا (۱۳۸۸) در پژوهشی با موضوع «نقش استعاره های مفهومی در تفکر دینی»، به تحلیل شناختی جایگاه و نقش مؤثر استعاره در خلق اندیشه های جدید و جهت دهی به تفکر دینی و تأثیر استعاره در اندیشه و جهان بینی اسلامی پرداخته است. پورابراهیم (۱۳۹۶) در مقاله «انسان انگاری مفاهیم مجرد در زبان قرآن از دیدگاه شناختی»، با رویکرد انسان انگاری مفاهیم مجرد در قرآن را بررسی شناختی می کند و نشان می دهد که در قرآن از الگوی عینی انسان و شخص به عنوان نوعی استعاره هستی شناختی، برای بیان مفاهیم انتزاعی استفاده می شود. شعبانپور (۱۳۹۷) در مقاله «اسماء و صفات الهی در قرآن کریم در پرتو استعاره مفهومی»، ضمن بیان تفاوت بین استعاره در دیدگاه ادبی و زبان شناختی نشان می دهد که چگونه می توان در پرتو این دیدگاه قائل به شناخت نسبی نسبت به پروردگار بود. از حیث موضوع که مرتبط با خدا و تصور از او می باشد، کتابی از برومر (۱۹۹۲) با عنوان «سخن از یک خدای شخصی: یک مقاله در الهیات فلسفی»، تألیف شده است. نویسنده در این کتاب با نگاهی به متون مقدس رابطه خدا با انسان را در قالب رابطه شخصی و حقوقی کارفرما و کارگر تبیین و بهشت را به عنوان پاداشی از سوی خداوند (کارفرما) نتیجه این تعهد می داند. نویسنده بار دیگر رابطه عاشقانه را برای ترسیم خدای شخص وار مطرح می کند و بر این باور است که در این رابطه

آنچه مهم است عشق به خود خداست نه عشق به او به طمع به دست آوردن بهشت و کسب منافع. توکل نیا (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «کارکرد استعاره‌های مفهومی در تبیین مفهوم «خدا» در نهج البلاغه»، به تحلیل مفهوم «خدا» با سازوکار شناختی استعاره پرداخته است و از کارکرد استعاره‌های جهتی، وجودی و ساختاری در مفهوم‌سازی خداوند بهره جسته است.

تأمل در هر یک از این آثار گویای این حقیقت است که پذیرش نظریه شناختی استعاره و توجه به عملکرد و نقش آن در فرایند شناخت انسان، می‌تواند تأثیر قابل توجهی در تمام حوزه‌های مرتبط با اندیشه بشری بگذارد. بررسی‌های صورت گرفته نشان می‌دهد که این ادعا در حوزه‌های گوناگون و به‌ویژه در حوزه متون دینی پذیرفتنی است؛ اما تاکنون پژوهشی که به تبیین ساختار مفهومی «خدا» در قرآن کریم با تکیه بر مدل‌های شناختی مرتبط با مفهوم مالکیت و حوزه مفهومی «شخص» در قالب استعاره مفهومی «خدا» به مثابه شخص» پرداخته باشد انجام نگرفته است. با توجه به اهمیت مفهوم خدا در قرآن و خلاء یادشده پژوهش حاضر با هدف پر کردن این خلاء پژوهشی شکل گرفته است.

۴. مبانی نظری پژوهش

۴-۱. استعاره مفهومی

در این پژوهش مقصود از استعاره مفهومی نظریه‌ای است که توسط لیکاف و جانسون در سال (۱۹۸۰) مطرح شده است. در زبان شناسی شناختی، همان‌طور که زبان دارای نظام و ساختار می‌باشد، فکر و اندیشه نیز دارای نظام و ساختار می‌باشد. ساختار نظام‌مند موجود در زبان، الگوهای اندیشه و ویژگی‌های ذهن انسان را منعکس می‌کند (راسخ‌مهند، ۱۳۹۴، ص ۶). نگاه به زبان به‌عنوان یکی از توانایی‌های شناختی انسان، نگاه به دستور زبان به‌عنوان شیوه‌ای برای مفهوم‌سازی جهان در ذهن و نگاه به دانش زبان به‌عنوان حاصل استفاده و کاربرد زبان، اصول بنیاد زبان‌شناسی شناختی را تشکیل می‌دهند (نورمحمدی، ۱۳۸۷، ص ۱۵؛ به نقل از کرافت و کرووز، ۲۰۰۴). «این رویکرد به زبان؛ مانند وسیله‌ای برای کشف ساختار نظام شناختی انسان می‌نگرد» (گلفام و یوسفی‌راد، ۱۳۸۱، ص ۵۹). «برقراری ارتباط

تحلیل ساختار مفهومی «خدا» بر مبنای نظام شناختی مفهوم «مالکیت» در ... مواظبی و ابراهیمی | ۳۰۳

زبانی به این معنا است که کاربران اطلاعات خود را به نحو خاصی پردازش می‌کنند و به آن سامان ویژه‌ای می‌دهند سپس اطلاعات را در قالب تعابیر زبانی به دیگران انتقال می‌دهند» (قائم‌نیا، ۱۳۹۰، ص ۴۳). در این شاخه از زبان‌شناسی «معنی» و در حقیقت آنچه اساس تحلیل‌های این مکتب را تشکیل می‌دهد، ماهیتی، ذهنی، مفهومی و شناختی دارد و اصولاً بر مبنای تجربیات جسمانی و حسی انسان از جهان خارج و در ذهن شکل می‌گیرد (راسخ مهند، ۱۳۹۴، صص ۲۱-۲۳) و استعاره به‌عنوان یک سازوکار مهم شناختی در انسان و با هدف بازنمایی مفاهیم در ذهن مورد توجه می‌باشد. بر طبق این نظریه الگوهای تولیدکننده عبارت‌های استعاری در زبان واقع نیستند؛ بلکه جایگاهشان در اندیشه است (لی، ۲۰۰۱، ص ۷). لیکاف و جانسون بر این باورند که شناخت حوزه‌های مفهومی ذهنی، مبنایی استعاری دارد و نظام مفهومی محصول عملکرد مفهوم‌سازی استعاری است. این نظام مفهومی دارای نقش اصلی در تبیین واقعیات روزمره زندگی است و از آنجا که این نظام، ساختاری استعاری دارد شیوه اندیشیدن، تجربه اندوختن و عمل کردن ما نیز استعاری است (لیکاف و جانسون، ۱۹۸۰، ص ۸-۱۰). این نوع از استعاره که ریشه در زبان روزمره و متعارف دارد و اساساً مبتنی بر درک امور انتزاعی بر پایه امور عینی و مفهومی یا تصویری کردن مفاهیم ذهنی است «استعاره مفهومی یا ادراکی» نامیده می‌شود (هاشمی، ۱۳۸۹، ص ۱۲۴). استعاره را می‌توان به گونه دیگری تعریف کرد و آن عبارت است از انتقال معنی از عنصری به عنصر دیگر؛ یعنی عنصری که مفهوم مشخص‌تر و شناخته‌شده‌تری دارد، تمام یا قسمتی از معنای خود را به عنصر دیگری که اغلب کم‌تر شناخته‌شده است منتقل می‌کند (قاسم‌زاده، ۱۳۷۹، ص ۹) که منجر به انطباق استعاری میان دو حوزه شناختی می‌شود. در این مطابقت ساختاری، حوزه مقصد (مشبّه، موضوع، مستعاره) بر حسب ویژگی‌ها و مناسبات حوزه مبدأ (مشبّه‌به، محمول، مستعاره)، درک می‌شود (قاسم‌زاده، ۱۳۹۸، ص ۲۰۹؛ به نقل از گنت‌نر، ۲۰۰۸، صص ۱۰۹-۱۲۸). هر استعاره مفهومی دارای یک حوزه مبدأ، یک حوزه مقصد و یک نگاشت مبدأ بر مقصد است. «آن حوزه مفهومی که از آن

عبارات استعاری را خارج می‌کنیم تا حوزه مفهومی دیگر را درک کنیم حوزه مبدأ^۱ که عینی‌تر است و آن حوزه مفهومی را که با حوزه مبدأ درک می‌شود حوزه مقصد^۲ می‌نامیم که انتزاعی‌تر است» (کوچش، ۱۳۹۹، ص ۱۵) و به رابطه میان دو واحد یا دو مجموعه که به شکل تناظر یک به یک صورت می‌گیرد «نگاشت^۳» با «انطباق» می‌گویند (کوچش، ۲۰۱۰، ص ۹). در زبان شناسی شناختی عبارات استعاری نماینده استعاره‌های مفهومی هستند و آن‌ها را آشکار می‌کنند (پوراابراهیم، ۱۳۹۴، ص ۲۷؛ به نقل از کوچش، ۲۰۰۳، ص ۶). برای نمونه، در استعاره مفهومی «زمان حرکت است» حوزه مفهومی «زمان» حوزه‌ای انتزاعی است که نمود زبانی آن در عبارت استعاری زبانی «عید نوروز دارد به سرعت نزدیک می‌شود»؛ تحقق یافته است که در آن حوزه مفهومی زمان حوزه مقصد و حوزه مفهومی حرکت و فاصله فیزیکی، حوزه مبدأ خوانده می‌شود و حوزه مقصد براساس حوزه مبدأ فهمیده می‌شود (راسخ مهند، ۱۳۹۴، ص ۱۲). یا وقتی گفته می‌شود «زمان طلا است»، «زمان» که یک قلمرو انتزاعی است با حوزه عینی «طلا» که ملموس و عینی است درک می‌شود (روشن و اردبیلی، ۱۳۹۲، ص ۱۰۶) و بازنمایی آن در عبارت استعاری زبانی «وقت من را هدر می‌دهی»، «زمان زیادی را برای او سرمایه گذاری کردم (لیکاف و جانسون، ۲۰۰۳، ص ۸)، تحقق می‌یابد.

۲-۴. طبقه‌بندی استعاره مفهومی بر اساس سطح تعمیم

در زبان‌شناسی شناختی بر اساس ویژگی‌های مختلف استعاره‌های مفهومی، تقسیم‌بندی‌های مختلفی از استعاره شکل گرفته است. بر اساس دیدگاه کوچش استعاره‌ها با توجه به معیار قراردادی بودن، نقش شناختی، تعمیم، ماهیت تقسیم می‌شوند (کوچش، ۱۳۹۹، صص ۵۶-۵۷). استعاره‌هایی، مانند: «زندگی سفر است»، «بحث جنگ است» استعاره‌های سطح خاص هستند که در آن «زندگی» و «بحث» مفاهیم سطح خاص

-
1. Source domain
 2. target domain
 3. mapping

تحلیل ساختار مفهومی «خدا» بر مبنای نظام شناختی مفهوم «مالکیت» در ...: مواظبی و ابراهیمی | ۳۰۵

هستند که زیرساخت‌های کلی آن‌ها مانند: «سفر» و «جنگ» جزئیات زیادی را در برمی‌گیرد. در سوی دیگر استعاره‌های سطح عام قرار دارند (افراشی، ۱۳۹۵، ص ۷۴). نمونه‌هایی، مانند: «عام خاص است»، «رویداد کنش است»، که این استعاره‌ها با عنوان استعاره زنجیره بزرگ نیز شناخته می‌شوند. مفاهیمی، مانند: «رویداد» و «عام و خاص» همه از مفاهیم سطح عام هستند (کوچش، ۱۳۹۹، ص ۷۳). این مفاهیم بدون توجه به جزئیات حوزه مبدأ، بر مبنای یک مقوله کلی استوارند. برای نمونه مفهوم «رویداد» که عام است مفاهیمی مانند: «سرکوب کردن»، «وزیدن»، «ریختن»، «غرق شدن»، «سوختن»، «سفر کردن» را در بر می‌گیرد (افراشی، ۱۳۹۵، ص ۷۴). به گفته لیکاف (۱۹۹۲) نگاهت‌های استعاری منفک از یکدیگر رخ نمی‌دهند و گاهی دارای ساختارهای سلسله‌مراتبی‌اند، که در آن‌ها نگاهت‌های «پایینی» در سلسله‌مراتب ساختار نگاهت‌های «بالایی» را به ارث می‌برند (لیکاف، ۱۳۹۰، ص ۱۷۲). استعاره‌هایی که در سلسله‌مراتب بالاتری قرار دارند نسبت به استعاره‌های پایینی گرایش به گستردگی بیشتری دارند (همو)، بدین ترتیب در استعاره «خدا به مثابه شخص» با توجه به استعاره «عام خاص است» ما با سطوح تعمیم ذیل روبرو هستیم:

سطح (۱): استعاره هستی شناختی

سطح (۲): عام خاص است

سطح (۳): خدا انسان است

سطح (۴): خدا پادشاه است

چنانکه ملاحظه می‌کنیم استعاره‌های انتزاعی‌تر و عام‌تر در مراتب بالاتر قرار دارند. در زیرساخت بسیاری از استعاره‌های قرآنی و تمثیلاتی که به بیان مفهوم خدا و رابطه او با انسان پرداخته‌اند از استعاره مفهومی «خدا به مثابه شخص» استفاده شده است که در ادامه به آن می‌پردازیم. در این عبارات زبانی استعاری استعاره‌های مفهومی «خدا» مبتنی بر روابط انسانی و اجتماعی و ویژگی‌های او قرار دارد.

۵. انسان‌نگاری مفهوم «خدا» بر پایه استعاره عام «خدا به مثابه انسان»

در متون مقدس، از خدا به عنوان یک شخص صحبت می‌شود و رابطه ما با خدا به عنوان یک رابطه شخصی تصور می‌شود (برومر، ۱۹۹۲، ص ۶۱). در تقسیم‌بندی کوچش در کتاب مقدمه‌ای کاربردی بر استعاره، یکی از رایج‌ترین حوزه‌های مقصد، حوزه مذهب معرفی شده است که در آن نگرش به خدا و رابطه با او مهم‌ترین سویه آن به حساب می‌آید. در این ارتباط استعاری، مفهوم «خدا» به مثابه انسان (شخص) و در قالب الگوی پدر، پادشاه، مفهوم‌سازی و درک می‌شود. در نتیجه همین استعاره است که مؤمنان در قالب فرزند و فرمان‌بر صورت‌بندی می‌شوند (کوچش، ۱۳۹۹، ص ۴۷). نکته قابل توجه اینکه خدای شخصی (personal God) را نباید به معنای تحت‌اللفظی در نظر گرفت؛ زیرا خداوند، شخصی مانند ما آدمیان نیست؛ بلکه شخصی بودن خدا به معنای استعاره‌ای است (قائم‌نیا، ۱۳۸۲، ص ۸۰). بر این اساس، ما درباره خدا به نحو تمثیل صحبت می‌کنیم (برومر، ۱۹۹۲، ص ۶۰). در معناشناسی شناختی، جاندارپنداری و انسان‌نگاری به عنوان یکی از اقسام استعاره‌های هستی‌شناختی^۱ به ما این امکان را می‌دهد از دانشی که درباره خود داریم برای درک سایر جنبه‌های هستی مثل امور انتزاعی استفاده کنیم (کوچش، ۱۳۹۹، ص ۸۸)، بدین ترتیب، ما مفاهیم غیرانسانی را بر اساس تجربیات انسانی خودمان مفهوم‌سازی و درک می‌کنیم. در تجارب انسانی و این جهانی حوزه «خدا» و «انسان» دو حوزه مجزا هستند و میان آن دو رابطه مستقیمی وجود ندارد، استعاره عام «خدا به مثابه انسان» اساس درک این ارتباط را بنیان می‌نهد. بدین صورت که همبستگی تجربی

^۱ استعاره‌های هستی‌شناختی درکی بنیادین و در عین حال خام از مفاهیم مقصد به دست می‌دهند که در مرحله بعد، مقدمات فهم استعاره‌های ساختاری را فراهم می‌کند (کوچش، ۱۳۹۹، ص ۷۵). بنابراین، نقش شناختی استعاره‌های هستی‌شناختی ایجاد یک مبنای هستی‌شناسانه جدید برای یک مفهوم است (افراشی، ۱۳۹۷: ۲۳). این استعاره‌ها در مقایسه با استعاره‌های ساختاری، ساختار شناختی کمتری را برای مفاهیم مقصد فراهم می‌کند و وظیفه شناختی آن‌ها صرفاً دادن یک جایگاه هستی‌شناختی جدید در سطح عام مفاهیم مقصد است تا از این طریق مفاهیم انتزاعی جدید را بوجود آورد. این به این معنی است که به طور کلی ما تجربه‌هایمان را در قالب اشیاء، اجسام و ظروف درک می‌کنیم، بی آنکه دقیقاً مشخص کنیم منظورمان چه نوع شیء، جسم یا ظرفی است (کوچش، ۱۳۹۹، ص ۶۴).

تحلیل ساختار مفهومی «خدا» بر مبنای نظام شناختی مفهوم «مالکیت» در ...؛ مواظبی و ابراهیمی | ۳۰۷

میان روابط و افعال انسانی در حوزه مبدأ با مفهوم خدا در حوزه مقصد شکل می‌گیرد. بر اساس این همبستگی درک مفهوم «خدا» در جریان انطباقی استعاری از ویژگی‌های انسانی چون پدر بودن، حمایت‌گری و افعال انسانی، مانند: حکمرانی کردن، خرید و فروش، قرض گرفتن و قرض دادن، میسر می‌گردد.

۶. نگاشت‌های استعاره‌ای مفهوم «مالکیت» در مفهوم‌سازی «خدا» در قرآن

مالکیت نوعی رابطه است که می‌تواند در سطوح مختلف تعریف شود. این رابطه زمینه‌ساز سلطه خاصی از ناحیه مالک بر مملوک می‌شود که به موجب آن مالک حق هرگونه تصرفی را در ملک خود می‌یابد؛ همانند سلطه‌ای که انسان بر مال خود دارد یا استیلا و سلطه‌ای که حاکمان بر مردم دارند (جوادی آملی، ۱۳۸۵، ج ۱، ص ۳۸۲) «از نظرگاه شناختی، در زبان‌ها مالکیت (نسبت تعلق) در قالب رابطه تملکی، رابطه کل-جزء، رابطه خویشاوندی، در ساخت‌های مختلف (اسمی-محمولی) رمزگذاری می‌شود» (نغزگوی، ۱۳۹۸، ص ۳۴؛ به نقل از مک‌گریگر، ۲۰۰۹، ص ۲). در زبان قرآن معانی مختلف مالکیت با الفاظ «مَلِکَ و مشتقات آن»، «لام ملکیت»، «ذو و مشتقات آن»، در قالب ساخت‌های واژگانی و دستوری رمزگذاری و بازنمایی می‌شود. در ادامه به درک و بیان مفهوم از «خدا» بر مبنای نظام شناختی مفهوم «مالکیت» در قالب رابطه یک شخص با شخص دیگر می‌پردازیم:

۶-۱. استعاره مفهومی «مالکیت خدا بر مخلوقاتش به مثابه رابطه پادشاه با

رعیت»

استعاره عام: «خدا به مثابه انسان»

استعاره خاص: «خدا پادشاه است»

حوزه مفهومی حکومت و استلزام‌های آن یکی از شناخته‌شده و دم‌دستی‌ترین حوزه‌هایی است که انسان‌ها در طول تاریخ همواره با آن در ارتباط بوده‌اند. «در ساختار کهن سیاسی، مفهوم کلان پادشاهی می‌توانسته به صورت یک رابطه ساختاری از خرد به

کلان در سطوح مختلفی تعریف شود. در جامعه عرب، رئیس قبیله در حوزه قبیله خود پادشاه بود و می توانست تصرفات گسترده‌ای در مُلک خود و بر تصمیمات و امور مردم داشته باشد به همین مفهوم خدا هم می توانسته شاه باشد زیرا خداوند سلطنت و استیلا و قدرت بر تمام شاهان و بلکه بر تمام هستی دارد (پاکتچی، ۱۳۹۳، ص ۱۲۲). به این ترتیب در قرآن، مفهوم خدا و مالکیتش بر مخلوقات/مملوکان، در یک بافت الهیاتی به صورت رابطه «پادشاه و رعیت» در نظر گرفته می شود. در این مدل که ریشه در تجربیات فرهنگی عرب دارد، «پادشاه مالک چیزهایی است که در مُلک رعیت است، او می تواند در آنچه رعیت مالک است تصرف کند، بدون اینکه تصرفش معارض با تصرف رعایا باشد و یا خواست رعیت معارض و مزاحم با خواستش باشد» (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۳، ص ۲۰۲). مرور بر آیاتی مانند: «فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ» (مومنون: ۱۱۶)؛ «... هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ» (حشر: ۲۳)؛ «فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُقْتَدِرٍ» (قمر: ۵۵)؛ «قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكِ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ» (آل عمران: ۲۶)؛ «ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَانْتَظِرُوا» (زمر: ۶)، «ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ» (بروج: ۹)؛ «إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ» (يونس: ۳)؛ «وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَقْفَهُونَ» (منافقون: ۷)؛ «وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزَلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ» (حجر: ۲۱)؛ فرایند این صورتبندی را به خوبی نشان می دهد که در آن خدا پادشاه است و تمام کائنات فرمانبر و رعیت و کارگزار او هستند... «جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا...» (فاطر: ۱)؛ به همین دلیل است که در قرآن هم مفهوم «مَلِكِ النَّاسِ» (ناس: ۲)، به معنای پادشاه تمام مخلوقات اعم از انس و جن و غیره (طبری، ۱۴۱۲، ج ۳۰، ص ۲۲۸) و هم مفهوم «مَلِكِ»، «... لَهُ الْمُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ...» (بقره: ۱۰۷)، وجود دارد. خداوند به عنوان «مَلِكِ النَّاسِ» و پادشاه همه پادشاهان و مردم شناخته می شود؛ حتی قرآن، دامنه این پادشاهی را فراتر برده است و تمام آسمان و زمین را رعیت خداوند معرفی می کند «الَّذِي لَهُ الْمُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَمْ يَتَّخِذُ وُكُودًا وَكَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ

تحلیل ساختار مفهومی «خدا» بر مبنای نظام شناختی مفهوم «مالکیت» در ... مواظبی و ابراهیمی | ۳۰۹

وَ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا (فرقان: ۲) و تحت تصرف مالک و فرمانروای هستی می‌باشند و این همان معنای ملیک است (رک: طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۳، ص ۲۰۳؛ همو، ج ۱۵، صص ۲۴۱-۲۴۲). در نتیجه تجربه پادشاهی، بنیانی را برای مفهوم‌سازی خدا و مالکیت او بر عالم هستی را فراهم می‌سازد، مفهومی که اساس آن مفهوم، تصرف مالکانه است. مبتنی بر این تجربه، استعاره‌های مفهومی «خدا انسان است» «خدا پادشاه است» «مالکیت خدا بر مخلوقاتش به مثابه رابطه انسانی (پادشاه/رعیت) است»، «مالکیت خدا بر مخلوقاتش به مثابه سلطنت سلطان بر مُلکش است»، «سلطنت الهی سلطنت زمینی است»، «مخلوقات/اشیای مملوک، رعایا هستند» «مخلوقات فرمانبردار هستند»، «جهان هستی قلمرو پادشاهی و فرمانروایی است»، «خزائن الهی، اموال و داریهای پادشاه است»، «خلقت مخلوقات، توزیع اموال توسط پادشاه است»، «نشستن خداوند بر عرش، نشستن پادشاه بر تخت است»، قابل دستیابی می‌باشد. این مجموعه، مجموعه نظام‌مندی از تناظرها است و استعاره مفهومی «خداوند به مثابه پادشاه» که استعاره خاص تری از استعاره عام «خدا به مثابه انسان»، است را تعریف می‌کند. در این استعاره، نگاشت از حوزه مبدأ «پادشاهی و حکمرانی کردن» که یکی از ویژگی‌های انسان است به حوزه مقصد «خداوند»، صورت گرفته است و در قالب مدل شناختی خدای شخص وار به صورت رابطه یک شخص با شخص دیگر تعریف می‌شود. در جریان این انطباق استعاری، ویژگیهای انسانی پادشاه و پادشاهی کردن، مانند: داشتن قلمرو حکومتی، خدمت‌گزاران و رعایای فرمانبردار، خزانه اموال و دارایی، نشستن بر تخت و فرمان راندن، بر حوزه مقصد خداوند منطبق می‌شود و مفهوم انتزاعی «خدا» درک و تعبیر می‌شود.

۲-۶. استعاره مفهومی «مالکیت خدا بر مخلوقاتش به مثابه رابطه جواردهنده و

جار»

استعاره عام: «خدا به مثابه انسان»

استعاره خاص: «خدا حمایت‌گر است»

یکی از الگوهای شناختی که قرآن برای درک مفهوم «خدا» به کار برده است، الگوی استعاری «جار و مستجیر» یا «حامی و مجاور» است. این الگو بر اساس ادراکات و تجربیات برگرفته از جهان خارج صورت می‌پذیرد. تجربه‌ای که پایه آن را شباهت‌های فرهنگی می‌سازد. در عربستان ارتباط محافظ و فرد موردحفاظت رواج زیادی داشت و همه طوایف عادت داشتند خود را در زیر چتر حمایت قبیله‌ای قدرتمندتر قرار دهند. این ارتباط با عنوان سنت (جوار) در میان عرب رایج بوده است؛ و عبارت زبانی: «فلان استجار فلانا» فلانی از فلان شخص جوار و پناه خواست «فأجار» و او هم جوارش داد، برای آن به کار می‌بردند. بر اساس سنت اجتماعی «جوار»، «جار یا مستجیر» مردی که متعلق به یک قبیله و یا ناحیه دیگر بود که از جانب هیچ مقامی از خویشان خودش حمایت نمی‌شد، خود را تحت حفاظت یک قبیله و یا فرمانده قدرتمند «جار» قرار می‌داد. طبق این سنت، بیگانه مصون از تعرض است و صدمه زدن به مهمان و یا امتناع از مهمان‌نوازی گناهی است که شرافت و بزرگی قبیله یا رئیس را زیر سؤال می‌برد. این تعهد در میان عرب با سوگندی در یک مکان مقدس تحکیم می‌شد. سوگندی که انصراف از آن فقط با انجام مراسمی تشریفاتی در همان مکان مقدس امکان‌پذیر بود. بر این اساس، در مورد افراد غریبه ایزد خود پشتیبانش می‌شد (ر.ک: جوادعلی، ۱۹۷۶، ج ۴، ص ۳۹۱-۳۹۲؛ فرقانی، ۱۳۹۰، صص ۱۱۱-۱۱۲). در آیات شریفه «قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ» (مؤمنون: ۸۸)؛ «قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ (مَلِكِ النَّاسِ إِلَهِ النَّاسِ) مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ» (ناس: ۱-۴)، «فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ» (قمر/۵۵)؛ و مضامین آیات سوره فلق و آیه ۹۷ از سوره مؤمنون، این صورت‌بندی از را می‌توان ملاحظه کرد که همگی بیانگر نقش حفاظتی و حمایتی مالک/خدا از ملک خویش است. در فارسی باستان نیز واژه «ملک» (پادشاه)، در معنای «پاسبان بزرگ»، به اعتبار اینکه پادشاهان در رأس حافظان مردم قرار داشتند به کار برده شده است (ر.ک: لغتنامه دهخدا، ذیل واژه «پادشاه»؛ چنان که ملاحظه می‌شود، قرآن با بهره‌جستن از تجربیات فرهنگی (سنت جوار)، به استعاره‌سازی بدیعی دست زده است و استعاره‌های «مالکیت خدا بر مخلوقاتش، رابطه جار و مستجیر

تحلیل ساختار مفهومی «خدا» بر مبنای نظام شناختی مفهوم «مالکیت» در ... مواظبی و ابراهیمی | ۳۱۱

است» «خدا/مالک، جواردهند (حمایت گر) است»، «مخلوقات/مملوک، مستجیر (مجاور) هستند» «حمایت مجاورت است»، شکل گرفته است که در آن تصور از خدا را از طریق تجربه رابطه یک شخص با شخص دیگر محقق ساخته و مفهوم «خدا» در حوزه مقصد را درک پذیر می سازد که در تطابق با اصل تمرکز بر جنبه خاصی از مفهوم خدا که حمایت گری و حفاظت حامی از مجاورانش است توجه شده است.

۳-۶. استعاره مفهومی «مالکیت خداوند بر اموال انسان به مثابه رابطه مُقَرَّض و

مُقَرَّض است»

استعاره عام: «خدا به مثابه انسان»

استعاره خاص: «خدا مُقَرَّض است»

حوزه مفهومی «قرض و اقراض»، برگرفته از واقعیت زندگی ما و در مفهوم اقتصادی از ملموس ترین حوزه هایی است که در کاربرد قرآنی برای مفهوم سازی خدا و رابطه او با انسان در قالب الگوی شناختی (مُقَرَّض و مُقَرَّض) به کار گرفته شده است. با این توضیح که هر کسی مالک بالفعل سرمایه خود است و سود و زیان سرمایه هم به او تعلق می گیرد حال اگر انسان مال خود را به کسی قرض دهد در این صورت مالک عین، مُقَرَّض است و مُقَرَّض مالک دین است؛ یعنی مالک یک امر اعتباری و قراردادی است؛ بنابراین ماهیت قرض این است که انسان پول، سرمایه و مملوک خودش را از عینیت خارج می کند و به آن ذهنیت و اعتباریت می بخشد. زمانی که کسی مال خود را قرض می دهد در واقع آن را به لحاظ سود و زیان بیمه می کند. رابطه ایجاد شده حاصل یک نوع فرایند شناختی است (هادوی نیا، ۱۳۹۲، صص ۱۲۳-۱۲۴)؛ و در آیاتی مثل: «مَنْ ذَا الَّذِي يقرضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيضاعفه لَهُ أَضعافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ» (بقره/۲۴۵) «مَنْ ذَا الَّذِي يقرضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيضاعفه لَهُ وَ لَهُ أَجرٌ كَرِيمٌ» (حدید: ۱۱ و ۱۸)؛ «... أَقرضتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا...» (المائدة: ۱۲)؛ «إِنْ تُقرضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يضاعفه لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ» (تغابن: ۱۷)؛ «... وَ أَقرضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَ مَا تُقدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ

اللّه...» (مزمّل: ۲۰)؛ قابل مشاهده است. در این آیات «قرض» در معنای «بریدن» است که با رفتن به باب افعال (تعديه)، معنای اقتصادی «إقراض» «در معنای «تملیک»؛ یعنی (دادنِ مقداری از مال به دیگری به قصد اینکه بدل آن بازگردانده شود) از آن ساخته شده است» (طریحی، ۱۳۷۵، ج ۴، ص ۲۲۶؛ طوسی، بی تا، ج ۲، ص ۲۸۵؛ جرجانی، ۱۳۶۲، ج ۲، ص ۱۶۱). این فرایند منجر به مفهوم سازی تازه‌ای از رابطه مالکیت در قالب الگوی استعاری مُقرَض (قرض دهنده) و مُقتَرَض (قرض گیرنده)، شده است که در آن دو طرف مُقرَض به عنوان دهنده مال و مُقتَرَض به عنوان گیرنده مال در نظر گرفته می‌شود (فیومی، ۱۴۱۴، ص ۴۹۸). مبتنی بر این فرایند درک مفهوم از خدا و تصور از او بر پایه مدل شناختی ایجاد شده که نتیجه تعمیم تجربیات ارتباطات انسانی شخص قرض دهنده و شخص قرض گیرنده به رابطه خدا با انسان است میسر شده است. این ارتباط استعاری، نگاشت استعاری [خداوند به مثابه مُقتَرَض] را محقق ساخته است که در آن به نگاشت از حوزه مبدأ «روابط انسانی» بر حوزه مقصد «خداوند» اشاره دارد. این استعاره بر بنیان تجربه فرهنگی عرب در زمان نزول قرار دارد و «به مبادله هدیه‌ای» در میان آنان اشاره دارد. در این نوع از مبادله دو طرف مبادله یعنی «مُقرَض و مُقتَرَض» با در نظر داشتن شرایط سه گانه «دادن اموال»، «دریافت کردن اموال» و «جبران این عمل از طرف قرض گیرنده»، متعهد می‌شوند تا این رابطه به شکل صحیحی انجام پذیرد. مبتنی بر الگوی مبادله، خداوند (مالک حقیقی) به عنوان یکی از طرفین معامله و «مقترض»، کالا (مال / اشیاء قابل تملک) را از انسان (مقرض / مالک اعتباری) می‌گیرد و مضاعف به ازای آنچه داده است را به او می‌دهد و به این ترتیب یک تبادل اقتصادی شکل می‌گیرد و از این طریق سود بسیاری را عائد طرف مقابل می‌کند» (شیرزاد، ۱۳۹۶، ص ۱۲). این مبادله با هدف ایجاد یک رابطه قوی انجام می‌گیرد به این جهت است که خداوند در این آیات خود را متعهد به بازپرداخت چندبرابری در ازای آنچه دریافت داشته است می‌سازد در حالیکه در مبادله قرض الزام گیرنده در بازپس دادن چیزی مساوی با شیء دریافتی است (همو، ۱۳۹۳، ص ۳۴).

جملات زیر نمونه‌ای از نگاشت بین دو حوزه مذکور است:

تحلیل ساختار مفهومی «خدا» بر مبنای نظام شناختی مفهوم «مالکیت» در ...؛ مواظبی و ابراهیمی | ۳۱۳

الف) مالکیت خدا بر اموال انسان متناظر است با رابطه انسانی مقترض با مقرض

ب) انسان (مالک اعتباری) متناظر است با قرض دهنده

ج) خدا (مالک حقیقی) متناظر است با قرض گیرنده

د) اموال انسان (اشیاء قابل تملک) متناظر است با کالاهای قابل اقراض

ه) سود مضاعف متناظر است با بازپرداخت چندبرابری از سوی قرض گیرنده

همانطور که ملاحظه می شود؛ درک مفهوم خدا و رابطه او با انسان و داراییهایش ریشه در کلان استعاره «خدا به مثابه انسان»، دارد که در آن فعالیت‌های مرتبط با حوزه مفهومی شخص مانند: «قرض دادن و قرض گرفتن» بر حوزه مقصد؛ یعنی «خداوند» منطبق شده است.

۴-۶. استعاره مفهومی «مالکیت خداوند بر مخلوقاتش به مثابه رابطه پدر با

فرزندان»

استعاره عام: «خدا به مثابه انسان»

استعاره خاص: «خدا پدر است»

«استعاره فرشته به مثابه دختر خدا یک مفهوم خالص عربی است که در آن یک «خدای پدر» در رأس قرار دارد و تعداد زیادی دختر در پیرامون او قرار دارند که دختران این خدا و قابل پرستش هستند و در عین حال رب النوع هم هستند و به عنوان کارگزار خداوند اموری در کف قدرت آن‌هاست» (پاکتچی، ۱۳۹۳، صص ۹۲-۹۳). قرآن در تبیین و توصیف مفهوم خدا و درک پذیری تصور از او، از الگوی شناختی «پدر و فرزندی»، که در فضای واقعی برای رابطه بین دو انسان مورد استفاده قرار می گرفته است بهره جسته است؛ به این ترتیب، تعبیر «پدر» برای «خدا/ مالک» و «دختر» برای «فرشتگان/ اشیاء مملوک» به کار برده می شود. «این الگو ریشه در عرب قبل از اسلام دارد که در آن فرهنگ رابطه ایزد با پرستندگان، به عنوان رابطه بشری؛ یعنی رابطه پدر و فرزندی است، مبتنی بر این طرز تلقی، ایزد و پرستندگان، هر دو به عنوان عضوی از اجتماع محسوب می شوند و هر دو متعهد به وظایف

اجتماعی بودند. فرزندان وظیفه خدمت‌گزاری و پدر وظیفه حمایت‌گری دارد» (ر.ک: فرقانی، ۱۳۹۰، صص ۶۲، ۷۳-۷۴). این صورت‌بندی از مفهوم خدا و مالکیتش بر مخلوقات در آیاتی، مانند: «وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَہُ وَتَعَالَى عَمَّا يُصِفُونَ» (انعام / ۱۰۰)؛ «أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمْ الْبُنُونَ» (طور / ۳۹)؛ «وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَہُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ» (نحل / ۵۷)؛ «أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ وَ مَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنثَىٰ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰ» (نجم / ۱۹-۲۲)؛ بازنمایی شده است و بر این اعتقاد دلالت دارند که دخترانی برای خداوند وجود دارد، چنانکه مفسران هم به آن اشاره کرده و گفته‌اند: مشرکان قریش، ملائکه را دختران خداوند دانسته و آن‌ها را عبادت می‌کردند؛ همانطور که یهود و نصاری عزیز و مسیح را پسران خدا می‌دانستند (جوادعلی، ۱۹۷۶، ج ۶، ص ۱۲۰-۱۱۹ و ص ۷۳۸-۷۳۹) (ر.ک: طبسری، ۱۴۱۲، ج ۷، ص ۱۹۷؛ آلوسی ۱۴۱۵، ج ۷، ص ۴۰۶). اطلاعات بدست آمده از فرهنگ عرب جاهلی ما را به این مطلب رهنمون می‌کند که استعاره مفهومی «خدا پدر است» و استعاره مفهومی «مالکیت خدا بر مخلوقات به مثابه رابطه خویشاوندی است»، ریشه فرهنگی دارد و به لحاظ شناختی، این استعاره بر پایه استعاره «مبدأ به مثابه ریشه مقصد است»، شکل گرفته است؛ یعنی در آن مبنای تجربی با یک موقعیتی فراهم می‌شود که مبدأ در آن ریشه مقصد است (کوچش، ۱۳۹۹، ص ۱۲۸)؛ به عبارتی دیگر، آنچه که این حوزه مبدأ را برای حوزه مقصد برانگیخته است ریشه فرهنگی مقصد؛ یعنی «رابطه خویشاوندی» است. بر اساس استعاره فوق، نام نگاشت‌های: [خدا/ مالک به مثابه پدر]، [ملائکه/ اشیاء مملوک، به مثابه دختران خدا هستند]، [رابطه خدا با ملائکه رابطه پدر و فرزند است]، «[مالکیت خدا بر ملائکه به مثابه تغییر مالکیت اشیاء است]»، قابل برداشت است. بموجب این ارتباط استعاری، مفهوم «خداوند» و مالکیت او بر مخلوقاتش به عنوان یک رابطه انتزاعی در قالب رابطه خویشاوندی و عینی «پدر و فرزند» تجربه پذیر شده است. نکته قابل توجه اینکه قرآن در استعاره‌سازی‌های خود از همان حوزه‌های مبدأیی بهره‌جسته است که برخاسته از اندیشه غالب عرب و فرهنگ آنان است برای رساندن پیام و مقصودی که خودش انتخاب کرده

تحلیل ساختار مفهومی «خدا» بر مبنای نظام شناختی مفهوم «مالکیت» در ... مواظبی و ابراهیمی | ۳۱۵

است؛ از این رو قرآن الفاضلی که عرب به کار می برده است را در یک کاربرد و بافت استعاری جدیدی به کار برده است تا مقاصد خودش را تبیین کند. حوزه مقصد اکثر این استعاره‌ها «توحید» است «لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ» (اخلاص / ۳-۴)؛ بدین جهت است که انگاره «ملک» که در جاهلیت برای استعاره «دختر» به کار می رفت در عصر نزول به استعاره «فرشته» تغییر و تحول یافت.

۵-۶. استعاره مفهومی «مالکیت خداوند بر انسان و اموالش به مثابه رابطه

خریدار و فروشنده»

استعاره عام: «خدا به مثابه انسان»

استعاره خاص: «خدا خریدار است»

حوزه مبدأ تجارت و معاملات اقتصادی، از حوزه‌های مبدأ رایج در جهان به حساب می آید. از زمان پیدایش جوامع بشری، انسان‌ها در انواع و اقسام مبادله‌ها و معامله‌های اقتصادی حضور داشته‌اند. این معاملات اغلب یا مبادله پول و یا کالا همراه بوده است (کوچش، ۱۳۹۹، صص ۳۸-۳۹). بر این اساس، یکی از الگوهای قرآن در مفهوم‌سازی‌های خود از آن بهره برده است تا مفهوم انتزاعی «خدا» را برای مخاطب خود قابل فهم‌پذیر گرداند، استفاده از تجربه ارتباط شخصی با شخص دیگر در قالب الگوی استعاری «خریدار و فروشنده» است. این تجارت کاملاً در یک فضای مادی صورت می گیرد؛ اما در قرآن، بر این اساس، در جهت بیان مقاصد خود مدل دیگری را برای ساخت استعاره مفهومی «خدا به مثابه خریدار» در بیان رابطه طرفینی خدا با انسان از مفهوم تجارت ارائه می دهد. مروری بر آیات «إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ» (توبه: ۱۱۱)؛ «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ» (صف: ۱۰ و ۱۱)، «فرایند شکل‌گیری این رابطه در قالب الگوی استعاری «تجارت و بیع و شراء» را نشان می دهد. در این معامله پنج رکن وجود دارد که عبارت‌اند از: خدا/ خریدار، مؤمنان/ فروشنده، جان و مال/ متاع (کالای قابل معامله)،

بهشت/ قیمت و سند معامله» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۸، صص ۱۴۸-۱۵۰). در این فرایند ما با صورت‌بندی مفهوم «خدا/ مالک» در قالب مُدل «خریدار»، مواجه‌ایم که در آن با‌یع (خریدار) پس از خرید یک مِلک صاحب و مالک آن می‌شود و اجازه هرگونه تصرف در آن را می‌یابد.

متناظر با این ارتباط استعاری نام نگاشت‌های «رابطه خدا با انسان، رابطه اقتصادی است» «خدا، خریدار است» «مؤمنان، فروشندگان هستند» «دنیا مکان تجارت است» «طول عمر انسان، زمان تجارت است» «جان و مال، کالاهای قابل تجارت هستند» «بهشت، بهای تجارت است»، دریافت می‌گردد.

نتیجه‌گیری

یافته‌های به‌دست‌آمده از تحلیل داده‌های زبانی در مفهوم‌سازی «خدا» در زبان قرآن نشان می‌دهد که:

۱. استعاره‌های مفهومی دارای کارکردهای شناختی و ارتباطی و ارجاع هستند و قابلیت این را دارند که برای مفاهیم دشوار و ناملموس قالبی روشن و درک‌پذیر فراهم آورند.

۲. در زیرساخت بسیاری از استعاره‌های قرآنی و تمثیلاتی که به بیان مفهوم خدا و رابطه او با انسان پرداخته‌اند از استعاره مفهومی «خدا به مثابه شخص» استفاده شده است که در آن استعاره‌های مفهومی «خدا» مبتنی بر روابط انسانی و اجتماعی و ویژگی‌های او قرار دارد.

۳. در زبان قرآن مفهوم خدا و تصور از او در قالب رابطه یک شخص با شخص دیگر شکل گرفته است که در حافظه ادراکی انسان با مفاهیمی چون: پادشاه، پدر، حمایت‌گر، خریدار، مُقتَرَض، بازنمایی می‌شود.

۴. در مفهوم‌سازی «خدا» در زبان قرآن، رابطه انسان و کنش‌های او با انسان‌های دیگر به رابطه خدا با او تسری می‌یابد و از حوزه عینی «شخص و روابط او» در جایگاه مبدأ به حوزه انتزاعی «خداوند» در جایگاه مقصد منطبق شده است. این گسترش مفهومی که ریشه

تحلیل ساختار مفهومی «خدا» بر مبنای نظام شناختی مفهوم «مالکیت» در ...: مواظبی و ابراهیمی | ۳۱۷

در تفکر بشری دارد منجر به تصور و درک مفهوم از خداوند می‌شود.

۵. مطالعه عبارات زبانی حوزه مفهومی مالکیت با نگاهی به مفهوم سازی استعاری روشی برای فهم مفهوم مهم و انتزاعی «خدا» در قالب مدل‌های شناختی: «پادشاه و رعیت»، «خریدار و فروشنده»، «پدر و فرزند» «جار و مستجیر»، «مُقَرِّض و مُقْتَرِض» محسوب می‌شود.

۶. با تداعی مفهوم خداوند در ذهن از طریق استعاره مفهومی «خدا به مثابه انسان» و تناظرهای نظام‌مند میان مفهوم انتزاعی خداوند و مفهوم عینی انسان زوایای ملموس متعددی از مفهوم خداوند کشف می‌گردد که در غیر زبان استعاری و بدون بهره‌گیری از مدل‌های شناختی قابل دریافت نمی‌باشد.

۷. بنیانی استعاری در درک و بیان مفهوم «خدا» در قرآن بنیانی فرهنگی می‌باشد و داده‌های فرهنگ بنیاد به کاررفته در این پژوهش، مانند: سنت اجتماعی و فرهنگی جوار، رابطه پادشاه و رعیتی، رابطه خویشاوندی، مبادله هدیه‌ای، مبنایی برای مفهوم سازی استعاری خدا در قرآن به شمار می‌رود. این اطلاعات دانشی برگرفته از فرهنگ استعاره‌های خاص «خدا حمایت‌گر (جوار دهنده) است»، «خدا پادشاه است»، «خدا پدر است»، «خدا مقترض است» را به وجود می‌آورد که همگی در زیر استعاره عام «خدا به مثابه انسان» قرار دارند.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Zahra Movazebi
Ebrahim Ebrahimi

<https://orcid.org/0009-0000-5435-411X>

<https://orcid.org/0000-0002-0655-1909>

منابع

قرآن کریم

- آلوسی، محمود بن عبدالله (۱۴۱۵ ه.ق)، *روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم*، محقق: عبدالباری عطیه، علی، لبنان- بیروت، دار الکتب العلمیه.
- افراشی، آزیتا (۱۳۹۵ ش)، *مبانی معناشناسی شناختی*، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- پاکتچی، احمد (۱۳۹۹ ش)، *معناشناسی و مطالعات قرآنی (مجموعه درس گفتارها)*، به کوشش فروغ پارسا، تهران، انتشارات نگارستان اندیشه.
- پاکتچی، احمد (۱۳۹۳)، *روش تحقیق با تکیه بر علوم قرآن و حدیث*، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
- پور ابراهیم، شیرین (۱۳۹۴) سازوکارهای شناختی و نقش آنها در مفهوم سازی دعا، *زبان شناخت پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، سال ششم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۹۴، صص ۲۵-۴۴.
- جفری، آرتور (۱۳۷۲)، *واژه های دخیل در قرآن مجید*، ترجمه فریدون بدره ای، چاپ اول، تهران، انتشارات توس
- جرجانی، ابوالفتح بن مخدوم (۱۳۶۲)، *تفسیر شاهی او آیات الأحکام (جرجانی)* ایران- تهران، نشر نوید.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۵)، *تفسیر تسنیم (ج ۱)*، تنظیم علی اسلامی، چاپ: پنجم، قم، مرکز نشر اسراء.
- حسینی، زهرا، فرامرز قراملکی، احد (۱۳۹۶)، *خدا، از مفهوم تا مدل های معرفتی (تمایز و ارتباط مفهوم، تصور و تصویر خدا و نقش روش شناختی مدل ها در ادراک خدا)*، *مجله فلسفه دین*، دوة ۱۴، شماره ۱، صص ۲۱-۴۸
- راسخ مهند، محمد (۱۳۹۴ ش)، *درآمدی بر زبان شناسی شناختی: نظریه ها و مفاهیم*، تهران، نشر سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت).
- روشن، بلقیس، اردبیلی، لیلیا (۱۳۹۲ ش)، *مقدمه ای بر معنا شناسی شناختی*، تهران، نشر علم.
- زلتان، کوچش (۱۳۹۹ ش)، *مقدمه ای کاربردی بر استعاره*، ترجمه شیرین پور ابراهیم، چاپ: سوم، تهران، انتشارات سمت.
- شیرزاد، محمد حسین، شیرزاد، محمد حسن، مصلائی پور، عباس (۱۳۹۶)، *بازخوانی مفهوم قرض*

- تحلیل ساختار مفهومی «خدا» بر مبنای نظام شناختی مفهوم «مالکیت» در ...: مواظبی و ابراهیمی | ۳۱۹
- در قرآن کریم؛ با تکیه بر انسان شناسی اقتصادی، دو فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات اقتصاد اسلامی، سال نهم، شماره ۲، (پیاپی ۱۸)، صص ۷-۳۰.
- شیرزاد، محمد حسن (۱۳۹۳)، مفهوم ربا در فضای نزول قرآن کریم، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته الهیات، دانشکده الهیات دانشگاه امام صادق (ع).
- طریحی، فخر الدین بن محمد (۱۳۷۵ ه. ش)، مجمع البحرین، محقق / مصحح: حسینی اشکوری، احمد، چاپ: سوم، تهران، ناشر: مرتضوی.
- طوسی، محمد بن حسن (بی تا)، التبیان فی تفسیر القرآن، مصحح: عاملی، احمد حبیب، چاپ: اول، لبنان- بیروت، دار احیاء التراث العربی.
- طبری، محمد بن جریر (۱۴۱۲ ه. ق)، جامع البیان فی تفسیر القرآن (تفسیر الطبری)، چاپ اول، لبنان- بیروت، ناشر: دار المعرفة.
- طباطبایی، محمد حسین (۱۳۷۴ ش)، ترجمه تفسیر المیزان، چاپ: پنجم، ایران، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- علی، جواد (۱۹۷۶ م)، المفصل فی تاریخ العرب قبل الاسلام، بیروت، لبنان، دارالعلم للملایین.
- فیومی، احمد بن محمد (۱۴۱۴)، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی، چاپ: دوم، قم، ناشر: موسسه دار الهجرة
- فرقانی، زهرا (۱۳۹۰)، ترجمه و تحقیق چهار فصل نخست دین اقوام سامی نوشته ویلیام رابرتسون اسمیت، پایان نامه کارشناسی ارشد گرایش ادیان و عرفان تطبیقی.
- قائمی نیا، علیرضا (۱۳۹۰)، معناشناسی شناختی قرآن، تهران، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- (۱۳۸۲)، نقش مدل در معرفت دینی، مجله ذهن، شماره ۱۵ و ۱۶، صص: ۵۴-۸۱
- قاسم زاده، حبیب الله (۱۳۷۹ ش)، استعاره و شناخت، چ ۱، تهران، انتشارات فرهنگیان.
- (۱۳۹۸)، مقدمه ای بر شناخت پژوهی استعاره، تهران، نشر کتاب ارجمند.
- گلفام، ارسلان، یوسفی راد، فاطمه (۱۳۸۱)، زبان شناسی شناختی و استعاره، تازه های علوم شناختی، سال چهارم، شماره ۳، صص ۵۹-۶۴.
- لیکاف، جورج و جانسون، مارک (۱۹۸۰)، استعاره هایی که با آن زندگی می کنیم، ترجمه هاجر آقا ابراهیمی (۱۳۹۷)، چ ۳، تهران، انتشارات نشر علم.
- لیکاف، جورج (۱۹۹۲)، نظریه معاصر استعاره، ترجمه فرزاد سجودی، مجموعه مقالات استعاره مبنای تفکر و ابزار زیبایی آفرینی، گروه مترجمان، به کوشش فرهاد ساسانی (۱۳۹۰ ش)،

تهران، نشر: سوره مهر.

نغزگوی کهن، مهرداد، ملکی، ساسان (۱۳۹۸)، طرحواره‌های مالکیت در زبان فارسی، نشریه پژوهش‌های زبان‌شناسی، سال یازدهم، ش: اول.

نورمحمدی، مهتاب (۱۳۸۷)، «تحلیل مفهومی استعاره‌های نهج البلاغه (رویکرد زبان‌شناختی)»، استاد راهنما: فردوس آقاگل زاده، استاد مشاور: ارسلان گلفام، دانشگاه تربیت مدرس.

هاشمی، زهره (۱۳۸۹)، نظریه استعاره مفهومی از دیدگاه لیکاف و جانسون، نشریه ادب پژوهی، شماره: دوازدهم، صص ۱۱۹-۱۴۰.

References

- Brummer, Vincent(1993). *The Model of Love: A Study in Philosophical Theology*.Cambridge University Press.
- (1992). *Speaking of a Personal God: An Essay in Philosophical Theology*. Cambridge University Press.
- Kövecses, Zoltán (2010). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Lakoff, G. & Johnson, M (1980), *Metaphors We Live By*. Chicago: Chicagouniversity Press..35.
- (2003) *Metaphors We Live By*. London The University Of Chicago Press.
- Lee, David. (2001). *Cognitive Linguistics: An Introduction*.Oxford University Press.

References [In Persian]

- Alusi, Mahmud ibn Abdullah. (1994). *Ruh al-Ma'ani fi Tafsiir al-Quran al-Azim*. Edited by Abdul Bari Atiyah. Beirut, Lebanon: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah. [In Arabic]
- Afrashi, Azita. (2016). "*Foundations of Cognitive Semantics*." Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Ali, Javad. (1976). "*Al-Mufasssal fi Tarikh al-Arab Qabl al-Islam*." Beirut, Lebanon: Dar al-Ilm lil-Malayin. [In Arabic]
- Fayumi, Ahmad bin Muhammad. (1995). "*Al-Musbah al-Munir fi Gharaib al-Sharh al-Kabir li al-Rafi'i*." 2nd edition. Qom, Iran: Dar al-Hijrah. [In Arabic]
- Forqani, Zahra. (2011). *Translation and Critique of the First Four Chapters of "Religions of the Semites" by William Robertson Smith*. Master's thesis, Comparative Religions and Mysticism Department, Tehran University. [In Persian]
- Golfam, Arsalan, Yousefirad, Fatemeh. (2002). *Cognitive Linguistics and Metaphor*. New Horizons in Cognitive Sciences, Vol. 4, No. 3, pp. 59-

64. [In Persian]
- Ghasemini, Alireza. (2011). "Cognitive Semantics of the Quran." Tehran: Institute for Cultural and Islamic Thought Publications. [In Persian]
- (2003). *The Role of Models in Religious Epistemology*. Zehn Journal, No. 15-16, pp. 54-81. [In Persian]
- Hosseini, Zahra, Farahmarz Ghoramlaki, Ahad. (2017). God: From Concept to Cognitive Models (Differentiation and Relationship between the Concept, Perception, and Image of God and the Role of Cognitive Models in Understanding God). *Journal of Religious Philosophy*, Vol. 14, No. 1, pp. 21-48. [In Persian]
- Hashemi, Zahra. (2010). "Conceptual Theory of Metaphor: A View from Lakoff and Johnson." *Literary Studies Journal*, No. 12, pp. 119-140. [In Persian]
- Jafari, Arthur. (1993). *Words Involved in the Noble Quran*. Translated by Fereydoun Badrei. Tehran: Toos Publications. [In Persian]
- Jorjani, Abu al-Fath bin Mukhdum. (1983). *Shahi Commentary on Ayat al-Ahkam (Jorjani)*. Tehran, Iran: Navid Publishing. [In Persian]
- Javadi Amoli, Abdullah. (2006). "Tafsir Tasnim, Volume 1." Compiled by Ali Islami. 5th edition. Qom: Esra Publication Center. [In Persian]
- Lakoff, George, & Johnson, Mark. (2018). *Metaphors We Live By*. Translated by Hajar Aqa Ebrahimi. Vol. 3. Tehran: Elm Publications. [In Persian]
- Lakoff, George. (1994). *Contemporary Metaphor Theory*. Translated by Farzan Sajjadi. In "Metaphor as the Basis of Thought and Aesthetic Tools," translated by Farhad Sassani. Tehran: Sorreh Mehr Publications. [In Persian]
- Naghzgooy Kohan, Mehrdad, Maleki, Sasan. (2019). Conceptual Frameworks of Ownership in Persian Language. *Journal of Linguistic Research*, Vol. 11, No. 1. [In Persian]
- Nourmohammadi, Mohtab. (2008). *Conceptual Analysis of Metaphors in Nahj al-Balagha (Cognitive Linguistics Approach)*. Supervisor: Firdous Aqagolzadeh, Consultant: Arsalan Golfam, Tehran University of Teacher Education. [In Persian]
- Pakatchi, Ahmad. (2020). *Semantics and Quranic Studies (Collection of Lectures)*. Edited by Forough Parsa. Tehran: Negarestan Andishe Publications. [In Persian]
- Pakatchi, Ahmad. (2014). *Research Methodology Based on Quran and Hadith Sciences*. Tehran: Imam Sadegh University Press. [In Persian]
- Pour Ebrahim, Shirin. (2015). Cognitive Mechanisms and Their Role in Prayer Conceptualization. *Language and Cognitive Science Quarterly*, Vol. 6, No. 1, pp. 25-44. [In Persian]
- Qasemzadeh, Habibullah. (2000). *Metaphor and Cognition*. Vol. 1. Tehran: Farhangian Publications. [In Persian]
- (2019). *An Introduction to Metaphorical Studies*.

- Tehran: Negar-e Kitab-e Arjmand. [In Persian]
- Rasakh Mahand, Mohammad. (2015). *Introduction to Cognitive Linguistics: Theories and Concepts*. Tehran: Samt Publications. [In Persian]
- Roshan, Belquis, Ardabili, Leila. (2013). *An Introduction to Cognitive Semantics*. Tehran: Elm Publications. [In Persian]
- Shirzad, Mohammad Hossein, Shirzad, Mohammad Hassan, Maslaei Pour, Abbas. (2017). Revisiting the Concept of Loan in the Holy Quran; Based on Economic Anthropology. *Journal of Islamic Economics Studies*, Vol. 9, No. 2, pp. 7-30. [In Persian]
- Shirzad, Mohammad Hassan. (2014). *The Concept of Usury in the Context of the Revelation of the Holy Quran*. Master's thesis, Faculty of Theology, Imam Sadiq University. [In Persian]
- Tarihi, Fakhr al-Din bin Muhammad. (1996). "*Majma al-Bahrain*." Edited by Ahmad Asghari. 3rd edition. Tehran: Mortazavi. [In Persian]
- Tousi, Muhammad bin Hasan. (n.d.). *Al-Tibyan fi Tafsir al-Quran*. Edited by Ahmad Habib Ameli. 1st edition. Beirut, Lebanon: Dar Ihya al-Turath al-Arabi. [In Arabic]
- Tabari, Muhammad bin Jareer. (1993). *Jami' al-Bayan fi Tafsir al-Quran (Tafsir al-Tabari)*. 1st edition. Beirut, Lebanon: Dar al-Ma'arif. [In Arabic]
- Tabatabai, Muhammad Hussein. (1995). *Translation of Al-Mizan Commentary*. 5th edition. Qom, Iran: Qom Seminary Teachers Association, Eslami Publications Office. [In Persian]
- Zaltan, Kouch. (2020). *An Applied Introduction to Metaphor*. Translated by Shirin Pour Ibrahim. 3rd edition. Tehran: Samt Publications. [In Persian]

استناد به این مقاله: مواظبی، زهرا، ابراهیمی، ابراهیم. (۱۴۰۲). تحلیل ساختار مفهومی «خدا» بر مبنای نظام شناختی

مفهوم «مالکیت» در قرآن کریم، دو فصلنامه علمی سراج مُنیر، ۱۴(۴۷)، ۲۹۳-۳۲۲. DOI:

10.22054/ajsm.2023.75663.1957

Seraje Monir is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.